

**До 100-ліття від дня народження
Сигізмунда Семеновича ХАРКЕВИЧА
Sigizmund S. Kharkevich (on the centenary of his birth)**

У 2021 р. виповнюється 100 років від дня народження видатного ботаніка, геоботаніка, флориста, систематика та організатора наукових досліджень, доктора біологічних наук, професора Сигізмунда Семеновича Харкевича.

Народився С.С. Харкевич 2 травня 1921 р. у с. Катеринівка Бердичівського р-ну Житомирської обл. Відмінно закінчивши середню польську школу м. Бердичева, у 1938 р. вступив до Київського державного університету на біологічний факультет. З тих пір справою всього його життя стала Ботаніка. Проте восени 1940 р. навчання довелося перервати через проблеми зі здоров'ям. Сигізмунд оформив річну відпустку та повернувся до рідного села, де його застала війна. Тут під час німецько-фашистської окупації він працював у колгоспі на різних сільськогосподарських роботах і вчителював у сільській школі. З січня 1944 р. С.С. Харкевич був призваний до лав діючої

армії. Закінчив війну під Прагою, за участь у бойових діях одержав урядові нагороди.

Восени 1945 р. С.С. Харкевич поновив навчання на третьому курсі біологічного факультету Київського університету, який блискуче закінчив у 1948 р. за спеціальністю "систематика вищих рослин" і отримав рекомендацію для вступу до аспірантури. Ще будучи студентом, він узяв участь у першій науковій експедиції до Українських Карпат, яка була організована під керівництвом К.І. Косяка у 1946 р. Зібраний матеріал було покладено в основу першої наукової публікації та дипломної роботи майбутнього вченого "Про флору і рослинність Закарпатської області УРСР" (1948 р.).

У 1948 р. С.С. Харкевич був зарахований до аспірантури Центрального республіканського ботанічного саду АН УРСР (нині Національний ботанічний сад імені М.М. Гришка НАН України), де у відділі флори і рослинності (тепер відділ природної флори) під керівництвом професора О.І. Соколовського почав вивчати флору Кавказу. Йому доручили працювати над створенням ботаніко-географічної ділянки "Кавказ" площею близько 6 га. У подальшому саме експозиційні ділянки "Українські Карпати" (у створенні якої він також брав активну участь), а згодом і "Кавказ", стали улюбленими дослідними ділянками його київського періоду життя. В результаті численних наукових експедицій на ділянці "Кавказ" було зібрано і висаджено понад 1200 видів, що становить майже 20% видового складу судинних рослин флори Кавказу. Під час цих експедицій було також зібрано величезний гербарій – понад 12 тис. видів (80 тис. гербарних зразків, з яких 32 тис. становили особисті збори С.С. Харкевича). Саме Сигізмунд Семенович став фундатором створення гербарію, на основі якого було започатковано Гербарій Національного ботанічного саду імені М.М. Гришка НАН України.

У 1953 р. С.С. Харкевич захистив кандидатську дисертацію за темою "Високогірна флора Північного Кавказу і можливості використання її корисних рослин на Україні". Продовжуючи роботу на ділянці "Кавказ", він вивчав умови зростання корисних

рослин, їхні ресурсні запаси. Паралельно досліджував угруповання декоративних ранньоквітучих рослин з метою створення аналогічних живописних груп у культурі.

У 1973 р. закінчився український та розпочався далекосхідний етап наукової діяльності вченого. Він був запрошений до Далекосхідного відділення АН СРСР у м. Владивосток, у якому відкривались широкі перспективи для ботанічних досліджень, і саме тут вчений очолив лабораторію "Гербарій" Біолого-грунтового інституту. Згодом упродовж багатьох років був завідувачем відділу ботаніки цієї установи. Тут С.С. Харкевич розгорнув роботу з поглибленого вивчення рослинного світу Далекого Сходу, організував численні експедиції до Камчатки, Чукотки, Приморського і Хабаровського країв та інших важкодоступних районів, що дало можливість додати до флористичних списків понад сто видів рослин, що раніше не наводились для цих регіонів. За даними *International Plant Names Index, IPNI* (<https://www.ipni.org/>), С.С. Харкевич є автором чи співавтором понад тридцяти номенклатурно-таксономічних новацій (нових таксонів та номенклатурних комбінацій). Працюючи на Далекому Сході, Сигізмунд Семенович не полишав педагогічної роботи, підготувавши 14 кандидатів і докторів наук. Пізніше колеги та учні увічнили його ім'я у назвах одного нового для науки роду – *Kharkevichia Levichev (Liliaceae)* – та понад 10 нових для науки видів рослин.

Під керівництвом С.С. Харкевича і за його безпосередньої участі було підготовлене 8-томне видання з флори Радянського Далекого Сходу – "Сосудистые растения Советского Дальнего Востока" (1985–1996). Багато уваги С.С. Харкевич приділяв питанню охорони генофонду далекосхідної флори, опікувався створенням заповідників та веденням Червоної книги. Так, зокрема, за його ініціативою було створено Джугджурський заповідник, розташований на узбережжі Охотського моря (Хабаровський край, РФ).

Протягом чверті століття вчений був незмінним керівником і куратором ботанічних досліджень на Далекому Сході. Важливу роль в організації наукових робіт зіграло створене С.С. Харкевичем Далекосхідне відділення наукової ради з проблеми "Біологічних основ раціонального використання, перетворення та охорони рослинного світу". З 1976 до 1998 рр. він керував єдиною у Далекосхідному регіоні Спеціалізованою радою з присудження наукового ступеня доктора біологічних наук за спеціальністю "Ботаніка" та комісією з Комаровських

читань, які щорічно проводилися у Владивостоку, керував Приморським відділенням Всеросійського ботанічного товариства, брав активну участь у роботі редколегій низки наукових часописів. З ім'ям Сигізмунда Харкевича пов'язаний якісно новий етап розвитку ботаніки на російському Далекому Сході.

С.С. Харкевич приділяв значну увагу збору зразків для створення Гербарію країн Азійсько-Тихоокеанського регіону, брав участь у виїздах на Аляску (США) та до Китаю. Був затверджений консультантом багатотомного видання "Flora of China", під час роботи над яким спілкувався з колегами з Місурійського ботанічного саду (Сент-Луїс, США), з якими познайомився особисто під час відвідання цієї установи у 1992 р.

Завжди будучи патріотом України, він увесь час підтримував тісні контакти з українськими колегами. Працюючи на Далекому Сході, С.С. Харкевич постійно піклувався про поповнення створеного ним Гербарію ботанічного саду в Києві зразками далекосхідної флори. Усього від нього було отримано 1854 гербарних аркуша 1100 видів із 363 родів та 109 родин. Завдяки цій колекції, Гербарій Національного ботанічного саду імені М.М. Гришка НАНУ поповнився 338 новими видами зі 172 родів, що належать до 66 родин, у т. ч. Гербарій вперше отримав зразки представників родин *Isoëtaceae* та *Penthoraceae*.

За вагомі наукові здобутки С.С. Харкевич у 1993 р. отримав звання Заслуженого діяча науки РФ. Його було обрано почесним громадянином м. Владивостока, емблемою якого стала і є дотепер запропонована ним квітка рододендрона (*Rhododendron mucronulatum Turcz.*).

Помер Сигізмунд Семенович Харкевич 11 липня 1998 р. у Владивостоку, залишивши по собі близько 350 наукових праць і добру пам'ять колег та учнів. Його донька, Олена Сигізмундівна, виконуючи заповіт покійного, перевезла його прах до України та поховала в м. Ірпінь поруч із матір'ю. На надмогильному пам'ятнику вибиті слова, які були його девізом: "Робота – це моє життя".

У 2000 р. у м. Владивосток за підтримки Фонду Ендрю Меллона (Andrew Mellon Foundation) і за сприяння Місурійського ботанічного саду (Сент-Луїс, США) вийшла друком книга "Сигізмунд Семенович Харкевич. Воспоминания современников", майже двісті сторінок якої складають світлі спогади про непересічну постать вченого, який самовіддано служив науці до останнього подиху.

В.І. МЕЛЬНИК, Н.В. ЧУВКІНА